

אולם בגמ' ביומא (ל,ב) הובאה ברייתא זו בלשון אחרת: "אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שלא קידש ידיו ורגליו שחרית ועבד עבודה – עבודתו פסולה", ולא הוזכרה כאן הטבילה, ואף משמע מהגמ' שלא גרסה כך⁷.

ד. בספרא (צו, מכילתא דמילואים, פסקה ה) נאמר: "ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אותם במים – באותה שעה זכו בקידוש ידים ורגלים". הרחיצה בימי המילואים היתה טבילה במקוה (כפי שתרגם אונקלוס: "ואסחיו", ולא כדרכו לתרגם רחיצת ידים ורגלים בלשון "קידוש"), והכיוור נמשח רק ביום השמיני, ראש חודש ניסן (שמות מ,ל). כיצד, אם כן, זכו באותה שעה גם לקידוש ידים ורגלים? הדבר מובן יותר אם הטבילה מועילה במקום קידוש, ולכן היא שימשה כאן כדוגמא לקידוש. לעומת זאת לדעה שטבילה אינה מועילה כקידוש, וטבילה זו לא הכשירתם לעבודה⁸ – במה זכו לקידוש? אולם הראב"ד מפרש, שכוונת הספרא שבנוסף לטבילה היה גם קידוש, על פי הכלל (בספרא אחרי מות פרק ו,ו) שאין טבילה במקדש ללא קידוש.

סיכום

בברייתא כאן נאמר שטבילה אינה מועילה כתחליף לקידוש. רש"י מפרש שהכוונה לטבילת כל גופו, ואפילו היא אינה מועילה במקום קידוש, וכך דעת כמה ראשונים. ברמב"ם משתמע שטבילת כל גופו חשובה כקידוש (חתם סופר), ויש שפירשוהו אחרת (חסדי דוד). דברי חז"ל בכמה מקומות נוטים שהטבילה אכן מועילה, אבל אין הוכחה ברורה לדבר.

מערכה מא. קידוש ידים ורגלים לעשיית פרה אדומה (כ,ב)

אבל עיקרו של דין זה, האם פרה אדומה טעונה קידוש ידים ורגלים, שנוי במחלוקת תנאים במשנה בפרה (ד,א): "ושלא רחוך ידים ורגלים – פסולה, רבי אליעזר מכשיר".

הרמב"ם (פירוש המשנה שם) מבאר, שהמקור לחיוב הקידוש לדעת חכמים הוא הפסוק: "חטאת היא" (במדבר יט,ט), המחשיב את הפרה כקרבת חטאת, ומכאן שיש לה דיני קרבן¹. בתוספתא (פרה ד,ב) נאמר: "שרפה שלא רחוך ידים ורגלים – פסולה, ור"א בר"ש מכשיר, שנאמר (שמות ל,כ): 'בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו', הא אין קדוש ידים ורגלים אלא לפנים". יש שפירשו, שזהו טעמו של

מטיל מים אינו חייב בקידוש מדאורייתא, אלא אם כן הסיח דעתו (עיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה סא). אפשר, אם כן, שגזרו חכמים טבילה על המיסך למרות שאיננה חשובה כקידוש. מכל מקום יש לשאול: מה ראו חכמים לקבוע את הטבילה כחומרא יתירה למיסך את רגליו, אם מדאורייתא היא גרועה מקידוש ואינה מועילה אלא לטהרה מטומאה?

ב. בברייתא בגמ' כאן: "יצא חוץ למחיצת חומת העזרה, אם לשהות – טעון טבילה, אם לפי שעה – טעון קידוש ידים ורגלים". הגמ' סוברת בתחילה, שהקידוש כשלא שהה נצרך משום שיציאה פוסלת בקידוש ידים ורגלים ומחייבת קידוש מחודש, ולכאורה חיוב זה הוא מדאורייתא. ומשמע מההוה-אמינא, שהשוהה מחוץ לעזרה חייב מדאורייתא בקידוש, ובכל זאת דיו בטבילה! ושמה יש לומר, שעל פי ההוה-אמינא של הגמ' היציאה נחשבת כהיסח הדעת מדרבנן בלבד. ועדיין קשה כנ"ל: מדוע קבעו חכמים כחומרא בשהייה רחיצה שמדאורייתא היא גרועה יותר?

ג. בתוספתא ביומא (א,טו) ומנחות (א,ז) נאמר: "כהנים שלא טבלו ולא קידשו ידיהם ורגליהם, וכן כהן גדול שלא טבל⁶ ולא קדש ידיו ורגליו מן הבוקר, ועבדו – עבודתן פסולה". הדברים צריכים ביאור: הרי החובה על הנכנס לעזרה לעבודה לטבול אינה מעכבת (כפי שמוכיחה הגמ' ביומא ל,ב), מהרישא של ברייתא זו עצמה). ומדוע כהן שלא טבל עבודתו מחוללת? נראה, אפוא, שפירושה כך: כהן שטבל או קידש – עבודתו כשרה, כי טבילתו מועילה כקידוש, ואם לא עשה לא זה ולא זה – עבודתו פסולה.

מצות קידוש ידים ורגלים נאמרה בתורה לגבי קרבנות הנעשים במקדש. פרה אדומה איננה קרבן, שהרי היא נשחטת מחוץ למחנה. עם זאת, בכמה מדיניה הרי היא דומה לקרבנות, וטעונה כהן ובגדי כהונה. על בסיס זה יש לדון, האם הכהן השורף את הפרה צריך לקדש ידיו ורגליו קודם שיגש לעבודתה, והאם דיני הקידוש זהים לאלה שבמקדש.

חובת הקידוש

בסוגיה כאן מובאת מחלוקת אמוראים על אופן הקידוש,

(ונראה שאין כוונתו לומר שדי בטבילה, אלא שנקטה הברייתא "לא טבל" אגב "לא טבל" שברישא).

8. ואכן לא עבדו עד היום השמיני.

1. בעל 'משנה אחרונה' שם הקשה על מקור זה, הרי מצינו שקרבן הנעשה בבמת יחיד אינו טעון קידוש ידים ורגלים (זבחים קיג,א), וניתן היה לדמות את הפרה, הנעשית בחוץ, לחטאת בבמה! לפיכך חידש שהמקור לקידוש הוא גזרה שוה "חק עולם" "חקת עולם". אך יש להעיר על קושייתו, שחטאת אינה קרבה בבמת יחיד

6. במנחות קיימת גרסה: "שטבל", ולפיה מפורש שטבילה אינה מועילה במקום קידוש ('ראש המזבח' כאן), אבל בחסדי דוד הגיה "לא טבל".

7. הגמ' מביאה את הברייתא כדי להוכיח מהרישא שלה שחיוב הטבילה לנכנס לעבודה אינו מעכב, ואם בסיפא היה משתמע אחרת - היה על הגמ' ליישב זאת, ועל כל פנים להסביר מהיכן דייקה. הריטב"א שם מביא גרסה "שלא טבל ולא קידש", ולדעתו גרסה זו אינה נכונה, ובכל זאת הסביר גם אותה: "משום חסרון קידוש בלחוד הוא, ופשוט", כלומר, שאם לא טבל ולא קידש עבודתו פסולה כי לא קידש

טומאה, כדי להמנע מכל חשש טומאה! (תוס' יו"ט בפרה ד,א). יש אומרים, שהגמ' כאן אומרת את עיקר הדין מדאורייתא (משנה אחרונה' שם; חסדי דוד לתוספתא פרה ד,ד, ועוד). ויש מהראשונים שצמצמו את החובה להשתמש בכלים שאינם מקבלים טומאה לשבוע של ההכנות לפרה אדומה והשהייה בלשכת בית האבן בלבד, ולא למעשה שריפת הפרה (תוס' ישנים יומא שם ד"ה שכל מעשיה; להרחבה בעניין זה ראה 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה ד), ולשיטתם הקושיה מיושבת. יתכן לתרץ אחרת, שהמקידה של חרס היא כלי שבור שאינו מקבל טומאה כלל⁴.

כהן מקדש ידיו ורגליו לעשיית פרה אדומה. נחלקו אמוראים האם קידוש זה צריך להעשות דווקא במקדש, או גם במקום עשיית הפרה, כמתואר בציור. להלכה הקידוש מחוץ למקדש כשר בדיעבד.

פסק הרמב"ם: לכתחילה יש לקדש בכלי שרת ובפנים

הרמב"ם (הל' פרה אדומה ד,טו) פוסק: "והיכן מקדש ידיו ורגליו? בכלי שרת בפנים, ואם קידש בחוץ ומכלי חול, אפילו במקידה של חרש – כשר, הואיל וכל מעשיה בחוץ". בכסף משנה כתב שפסק זה הוא כר' יוחנן, ובתוספות יום טוב (פרה ד,א) נימק את פסקו, שר' יוחנן הוא "מרא דתלמודא טפי" מר' חייא בר יוסף⁵. ברם, לכאורה פסק

הנעשית בחוץ אין בה צורך, אבל הצורך בכלי הוא דין בפני עצמו (תוספתא בידים א,ד: "אין הכהנים מקדשין במקדש אלא בכלי") ואינו שייך למקדש דווקא. ועוד: הרי מציון שבטילת ידים הצריכו כלי דומיא דקידוש ידים ורגלים, כפי שכתוב בשאליות (פרשת מצורע, שאילתא ז) ובהלכות גדולות (הל' ברכות פ"ו): "לא משינן [בטילת ידים] אלא ממנא, כדתנן בכל הכלים נוטלין לידים... מאי טעמא? אסמינון רבנן אמי חטאת, אי נמי אקידוש ידים ורגלים דמקדש". מעתה, קל וחומר שכך הדין גם בקידוש לעשיית הפרה. גם מוכח מהגמ' בסוגיין שטבילת הכהן השורף את הפרה איננה מועילה לו במקום קידוש, ואם מצות הקידוש איננה אלא הרטבת הידים ללא כל תנאי הקידוש במקדש - מדוע הטבילה לא תועיל כתחליף לקידוש!?

4. ראה בהערה הקודמת. כך ניתן להבין מהמשנה בסוף מסכת שבת, שמתארת כיצד "קשרו את המקדה בגמי" כדי למדוד ולבדוק האם הטומאה עוברת, ונראה שהשתמשו במקדה וגמי מפני שאינם מקבלים טומאה. ואכן, התוס' ישנים הנ"ל לא הזכירו את הגמ' כאן כראיה לדבריהם שבשריפת הפרה ניתן להשתמש בכלים המקבלים טומאה.

5. הרע"ב שם דייק כדעת ר' יוחנן מלשון המשנה שם, שמזכירה "רחוץ ידים ורגלים" ולא "קידוש", ובתוס' יו"ט דחה דיוק זה, שכן מציונו לשון זו פעמים רבות במשנה גם לגבי קידוש ידים ורגלים במקדש, וראה לעיל מערכה לו הערה 1.

ר' אליעזר במשנה (ר"ש; והגר"א אף הגיה בתוספתא: "ר"א"); ויש אומרים שר' אליעזר במשנה חולק מטעם אחר, שלדעתו פרה אדומה לא נקראה 'חטאת' במוכן של קרבן, שהרי הכשיר גם פרה שנשחטה שלא לשמה (משנה שם), ודעת ראב"ש היא דעה שלישית (חסדי דוד).

הלכה כתנא קמא (רמב"ם הל' פרה אדומה ד,טו)², וכפי שמוכח גם מסוגייתנו.

יש שלמדו מהגמ' כאן, ששואלת "אי הכי למה לי דמקדש?" ומשיבה "כעין עבודה", שחובת הקידוש אינה אלא מעלה מדרבנן (חסדי דוד פרה ג,ט; חזו"א פרה ח"י), וראה להלן אודות דיוק זה. ורבים חולקים וסוברים שהקידוש מדאורייתא (קרית ספר הל' פרה אדומה פ"ד; קרן אורה כא,א; דבר אברהם ח"א סי' ז אות ג; ועוד), כמשתמע מהדין במשנה שהרחיצה מעכבת, וכן מן הדרשות שהובאו בתוספתא ובמפרשים לשתי הדעות.

קידוש בחוץ ובכלי חול

בסוגייתנו מובאת מחלוקת אמוראים על אופן הקידוש לפרה: "רבי חייא בר יוסף אמר: מקדש בכלי שרת בפנים [כלומר, בעזרה] ויוצא. ורבי יוחנן אמר: אפילו בחוץ ואפילו בכלי חול ואפילו במקידה של חרס". המקידה היא כלי פשוט, "פחותה ומגונה שבכוסות" (רש"י סוטה ט,א ד"ה במקידה), ואף שבור בחלקו (ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב). לא ברור האם כוונת ר' יוחנן לחדש שגם אין צורך שיהא עליה שם 'כלי'³.

על פי שיטת רחבי"י יוצא, שטבול יום הכשר בפרה הוא דווקא טבול יום שנטמא לאחר קידוש ידיו ורגליו ונטהר בו ביום, שכן טבול יום מטומאת שבעה (טמא מת ובוכל נדה) אינו יכול לקדש בעזרה קודם עשיית הפרה (עמדו בכך בגבורת ארי ביומא ג,ב ובמקדש דוד קדשים סי' לח,א).

המפרשים הקשו על האפשרות שמציע ר' יוחנן לקדש ב"מקידה של חרס", הרי דין הוא שכל מעשי הפרה יהיו "בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה", שאינם מקבלים

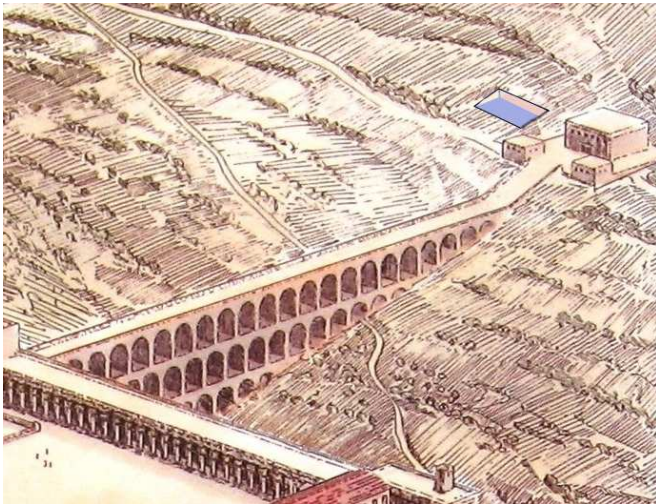
כלל. ברבנו חננאל ביומא מג,א מופיע: "כהן - בכיהונן, בלא מים ולא טומאה", ויש שהבינו שכוונתו להביא מקור אחר לקידוש יו"ר בפרה; אבל במהדו' לב שמח' המדויקת תוקן "בלא מום" (ע"פ מקבילה בערוך), ואין לזה שייכות לענינו.

2. לשון הרמב"ם: "שרפה שלא בקידוש ידים ורגלים פסולה", וניתן להבין שרק שריפתה טעונה קידוש, ולא שאר מעשיה, אבל כתבו אחרונים בדעתו שהוא הדין לשאר העבודות כגון קבלת הדם וההזאה וכל העבודות הטעונות כהן (מנחת חינוך שצ"ג; ערוך השולחן נח,כד), כסתירת המשנה.

3. בספרא מצורע פרק א,ד נאמר לעניין כלי החרס הנדרש במצורע: "אי חרס יכול מקדה? ת"ל כלי", ומכאן שהמקדה איננה כלי. אולם בירושלמי בסוטה (פ"ב ה"ב) הובאו ברייתות סותרות לגבי שתיית סוטה במקדה, ותיצרו שיש להבדיל בין מקידה שרובה קיים, שדינה ככלי, לבין מקידה שרובה שבור. אם כן, יש להסתפק האם ר' יוחנן משמע רבותא שאפילו כלי מגונה כשר (וכי"ב פירש ב'תוספות חדשים' בפרה ד,א, שהרבותא בכך שהחרס אינו ראוי לכלי שרת), ומכל מקום מצריך כלי, או שכוונתו לחדש שגם אין צורך בכלי.

מסברה נראה שגם קידוש זה טעון כלי, כי בשלמא לעניין הקידוש בכלי שרת ובפנים הרי אלו דינים הנובעים מהיות הקידוש לצורך עבודה במקדש, ומסתבר שבפרה

בקידוש ידים ורגלים במקדש, האם טומאה פוסלת בו. הגמ' קובעת שהכהן השורף את הפרה נטמא וטבל לאחר הקידוש, "דתנן: מטמאין היו הכהן השורף את הפרה ומטבילין אותו", ואם כן מוכח שטומאה אינה פוסלת בקידוש. גם ראייה זו לכאורה אינה אלא לשיטת רחב"י, שהקידוש נעשה בעזרה, ומכיוון שטומאת הכהן וטבילתו היו בהר המשחה (ככתוב במשנה פרה פ"ג מ"ז: "ובית טבילה היה שם") הרי שהיו לאחר הקידוש. ברם, רש"י כותב: "וטבילה זו בהר המשחה היתה... ואחר טבילתו מיד הוא מסדר מערכתה ושורפה, אלמא אחר הקידוש הוזה היתה". מדויק מדבריו שבא להוכיח שגם לדעת ר' יוחנן הקידוש היה קודם הטבילה, שכן מסדר הפעולות במשנה (שם ז-ח) מבואר שלא קידש אחר הטבילה (קרן אורדו)?

טבילת הכהן השורף את הפרה. הפרה האדומה מובלת מהר הבית להר הזיתים דרך נחל קדרון, בו היא עוברת מעל גשר העשוי "כיפין על גבי כיפין" (קשתות על גבי קשתות), למניעת חשש טומאת קברים. בקצה הגשר נמצא מקום השריפה, ולצידו בריכת מים לטבילת הכהן (משמאל). כדי "להוציא מליבם של צדוקים" ולהראות לכל שטבול יום כשר לעשות פרה אדומה, היו מטמאים את הכהן בהר הזיתים, ושם היה טובל מיד. אחת הקולות המיוחדות בקידוש ידים ורגלים בפרה אדומה היא, שלמרות שהכהן נטמא וטבל בין הקידוש לבין עשיית הפרה - קידושו כשר.

על פי זה ניתן לומר שקושיית הגמ' בשלב זה (כא,א) "למה לי דמקדש" מוסבת גם על ר' יוחנן, מהו טעמו של הקידוש בכללו (ולא כפי שהוסבר לעיל על שאלת הגמ' הראשונה "למה לי דמקדש"). ברם, בתוספת קדושה פירש שאף קושייה זו מוסבת על רחב"י בלבד: לשם מה לדמות את הקידוש לקידוש רגיל, אם ממילא אינו כדינו הרגילים? ועל

הרמב"ם הרי הוא כעין פשרה בין הדעות, שלכתחילה יש לעשות כרחב"י ובדיעבד העושה כר' יוחנן יצא, והדבר תמוה. במפרשים נאמרו כמה הסברים לדבר: א. לדעתו אין מחלוקת בין האמוראים, אלא דברי רחב"י נאמרו כדין לכתחילה ודברי ר' יוחנן בדיעבד (חזו"א פרה ח"י). ב. ר' יוחנן מודה שלכתחילה יש לקדש בפנים ובכלי שרת, כדי לדמות את הפרה ככל האפשר לדיני שאר הקדשים, ונחלק עם רחב"י לעניין דיעבד (ערוך השלחן העתיד סי' נח,כה). חזוק לדבר מלשון ר' יוחנן "אפילו בכלי חרס", כלומר, שלדעתו ניתן לקדש אף בכלי שרת, ולכאורה אין היתר להשתמש לחינם בכלי שרת אלא אם כן יש צורך בדבר, ומכאן שראוי לכתחילה לעשות כן. ג. הרמב"ם הסתפק כיצד לפסוק, ולכן לכתחילה הצריך לעשות כרחב"י ובדיעבד הכשיר כר' יוחנן (שפת אמת). הדבר דומה להכרעתו של הרמב"ם בבעיות בענייני קדשים בהן נשארה הגמ' ב'תיקו', שמחמת הספק כתב שיש להחמיר לכתחילה ובדיעבד העבודה כשרה (עיין מערכה לג).

בירור מהלך הסוגיה

הגמ' מנסה ללמוד ממחלוקת האמוראים על הלכות קידוש ידים ורגלים במקדש, ולהוכיח מכאן שיציאה מן העזרה אינה פוסלת בקידוש, ודוחה, שמכיוון שכל מעשי הפרה בחוץ – אין היציאה פוסלת בה. על כך אומרת הגמ': "אי הכי למה לי דמקדש? – כעין עבודת פנים". מרש"י נראה שראיית הגמ' היא משיטת ר' חייא בר יוסף, שכן כתב: "ויוצא – אלמא לא פסל יציאה בקידוש ידים ורגלים". וכך עולה במפורש מגרסת השטמ"ק (אות יד) לפיה נוסף דיבור ברש"י: "למה לי דמקדש – לקדש בכלי חול, ובכלי שרת למה לי דמקדש". כלומר, שאלת הגמ' אינה למה בכלל צריך לקדש לפרה, אלא למה החמיר ר' חייא בר יוסף להצריך כלי שרת, ועל כך התשובה "כעין עבודת פנים"⁷. טעמו של רש"י, כנראה, שמר' יוחנן אין ראייה לענייננו, מפני שלא סבר כלל לדמות את הקידוש בפרה לקידוש פנים (ואם היתה ראייה מדבריו – עדיף היה להביא את המשנה המדברת על קידוש בפרה, ולהוכיח ממנה), אבל ר' חייא בר יוסף מדמה לקידוש בפנים, ולכן סברה הגמ' להוכיח ממנו שגם בקידוש בפנים אין היציאה פוסלת, ודחתה, שגם לדידו דיינו ב"כעין עבודת פנים" ולא כקידוש בפנים ממש⁸.

בהמשך מנסה הגמ' ללמוד מכאן על הלכה אחרת

עבודה. וליקדש בחוץ, כלי שרת למה לי? - כעין עבודת פנים", ולפי השאלה הראשונה היא על עצם הקידוש.

8. וכן פירשו כמה אחרונים (פנים מאירות; קרן אורה; לשם זבח) שהמו"מ הוא על שיטת רחב"י, ולא ראו את השטמ"ק.

9. בקרן אורה הסביר טעם הדבר, שגם ר' יוחנן מעדיף לקדש בעזרה מאשר בחוץ (כביאור הערוך השלחן הנ"ל לדעת הרמב"ם), למרות שלקידוש בחוץ יש יתרון בהיותו סמוך לשריפה ללא היסח הדעת.

6. החזו"א מסתפק האם ההכשר בדיעבד פירושו שאם קידש בחוץ ובכלי חול אינו צריך לקדש שוב, או שרק אם כבר נשרפה הפרה ואי אפשר לשוב ולקדש הרי זה כשר. לפי דרכו של השפת אמת הלן, שזהו פסק מחמת הספק, נראה כצד השני. אולם מלשון הרמב"ם "כשר", כלומר, הקידוש ולא הפרה, משמע שדי בכך שנעשה הקידוש כדי להחשיבו כדיעבד. ושמה אפילו כבר הגיעו להר המשחה, ויש טרחא דציבורא לשוב למקדש ולקדש בו, הרי זה כדיעבד.

7. אולם בדקדוקי סופרים מובאת גרסה שונה בגמרא: "למה לי דמקדש? - כעין

הלכות הקידוש, ולא על עצם חיובו.

נחלקו אמוראים האם קידוש זה נעשה דווקא בעזרה ובכלי שרת או גם בחוץ ובכלי חול. לדעה השניה, אפשר שאפילו אין צורך בכלי. הרמב"ם פוסק שלכתחילה יש לקדש בעזרה ובכלי שרת, ובדיעבד יצא גם בחוץ ובכלי חול. פסק זה הוא מחמת הספק (שפת אמת), או משום שגם הדעה המקילה מצריכה כך לכתחילה (ערוך השולחן). או שאף אין מחלוקת בין הדעות (חזו"א).

הקלו חכמים בקידוש זה, שטומאת הכהן לאחר הקידוש איננה מחייבת קידוש מחודש.

סיכום

נחלקו תנאים במסכת פרה האם עשיית הפרה האדומה טעונה קידוש ידים ורגלים, והלכה כחכמים שטעונה קידוש. לרוב הדעות קידוש זה הוא מדאורייתא. בגמ' כאן נאמר שהקידוש נועד כדי שמעשה הפרה יהיה "כעין עבודה", ויש מן האחרונים שהבינו מכך שהקידוש הוא מדרבנן (חס"ד וחזו"א). ניתן לפרש אחרת, ש"כעין עבודה" נאמר על פרטי

מערכה מב. קידוש ידיו ורגליו ונטמא (כ,ב)

הפוכה, שיציאה חמורה יותר, שכן הכהן עוזב מרצונו את מקום העבודה והולך לו, והרי זה היסח הדעת מן העבודה, מה שאין כן במי שנטמא במקרה³.

ההבחנה בין טומאת ידיו לטומאת גופו

הגמ' מוכיחה מברייתא שמי שנטמא ידיו אינו צריך לקדשם שנית, ואומרת שהספק אינו אלא בטומאת כל גופו. חילוק זה דורש הסבר: האם יש הבדל בהיסח הדעת בין טומאת ידיו לטומאת גופו?

היה מקום לומר שההבדל נובע מהצורך בהערב שמש: מי שנטמא ידיו – מטבילין (כמבואר בברייתא, וכמו ששינוי בחגיגה פ"ב מ"ה: "נוטלים ידיים לחולין... ולקודש מטבילין") ובכך נטהרו מיד, ולכן אינו מסיח דעתו. לעומת זאת מי שנטמא גופו "בעי למעבד הערב שמש", כדברי הגמ', ויש חשש שיסיח דעתו עד השקיעה, אפילו אם נטמא סמוך לשקיעה כהעמדת הגמ'. אולם מלשון הגמ' לא משמע כן, שמקשה: "כל גופו תיפוק לי כיון דבעי למעבד הערב שמש" וכו', ומשמעות לשון זו שהשיקול של הערב שמש מתחדש כעת, כטעם נוסף שלא נלקח בחשבון לפני כן, ואם כן לא עליו מיוסד החילוק בין טומאת ידיו לטומאת גופו. ראיה לדבר מהרמב"ם (המובא להלן), שכתב שהספק בטומאת גופו נאמר בטומאות שאינן זקוקות להערב שמש.

לפיכך כתב בערוך השולחן (סי' מא, יט) בהסברת החילוק, שטבילת כל גופו גורמת היסח הדעת, מה שאין כן טבילת ידיו. בשפת אמת מוסיף, שהחילוק בין טומאת ידיו לטומאת גופו נובע מהיציאה: מי שנטמא ידיו רשאי להישאר בעזרה ולהטבילם שם, ואילו מי שנטמא כל גופו חייב לצאת

הסוגיה מבררת מה הדין כאשר הכהן קידש ידיו ורגליו ואחר כך נטמא: האם הקידוש נפסל, ולאחר שיטהר מטומאתו עליו לקדש שנית, או שהקידוש עומד בעינו ואין צורך בקידוש נוסף?

צדדי הספק

הגמרא תולה את צדדי הספק בשאלה האם הטמא הסיח דעתו: האם מכיוון שבעודו טמא אינו ראוי לעבודה "אסוחי מסח דעתיה", או שמא "כיון דהדר חזי – לא מסח דעתיה". על פי הגהת השטמ"ק (הנתמכת מרש"י ומכמה כת"י) נוסף בגמ': "דיק וליה ולא מסח דעתיה", כלומר, הכהן מדקדק "ונוזהר מליגע ידיו בדבר טינוף" (רש"י ד"ה או דלמא¹). מן הגמ' עולה, שעצם הטומאה איננה סתירה מהותית לקידוש, וגם העובדה שהכהן אינו ראוי לעבודה לפי שעה איננה "דיחוי" הפוסל², ורק היסח דעתו הוא שעלול לחייב אותו לקידוש חדש.

בפתיחה לספק אומרת הגמ': "אם תמצא לומר יציאה לא פסלה, דגברא חזי", כלומר שהסברה לפסול בטומאה חזקה יותר מן הסברה לפסול ביציאה, מפני שהכהן היוצא עודנו ראוי לעבודה. כך עולה גם מהשוואת לשון הגמ' בהצעת צדדי הספק: ביציאה נאמר: "או דילמא כיון דבידו לחזור לא מסח", ואילו כאן: "או דילמא כיון דהדר חזי", יחזור ויהיה ראוי, אך אין זה "בידו" ממש כמו ביציאה, שבידו לחזור בכל רגע ורגע, ואילו הטומאה מחייבת להמתין עד טבילה והערב שמש.

בשפת אמת ובמרומי שדה סוברים ששאלת הגמ' אינה תלויה דווקא בדעה שיציאה אינה פוסלת, שכן יש גם סברה

כשם שמצאנו בפסול לינה, עיין מערכה לז).

3. בשפת אמת דקדק כך מסדר הברייתא לעיל: "קידש ידיו ורגליו ונטמאו... יצאו...", הרי שיש חידוש בהכשר היציאה יותר מהכשר הטומאה. על פי דרכם הסבירו מדוע הרמב"ם לא פשט את הספק ביציאה מכח ה"אם תמצא לומר", וראה במערכה לח.

1. כאן מבוארת שיטת רש"י שהיסח הדעת פוסל משום שחוששים שמא נגעו ידיו במקום טינוף, וראה מערכה לט שיש חולקים בהגדרה זו.

2. אם משום ש"כל שבידו לא הוי דיחוי" (להלן לד,ב) ואם משום שאין מושג של "דיחוי" בקידוש (במקדש דוד סי' לג,ב, הסתפק האם יש דיחוי במי הכיור. על הצד שיש בהם דיחוי - יש מקום לדמות גם את הקידוש למים,